Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

RUS TILI DARSLARIDA SUN'IY INTELLEKT: IMKONIYATLAR VA XAVFLAR

Yakubova Zaytuna Zayniyevna
G'ijduvon tuman 1-son texnikumi
rus tili fani o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20473093

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining rus tilini o'qitish jarayoniga ta'siri kompleks ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda ChatGPT, chatbotlar, ovozli assistentlar va adaptiv ta'lim tizimlarining til o'rganishdagi afzalliklari hamda cheklovlari ilmiy manbalar va zamonaviy tadqiqotlar asosida yoritilgan. Xususan, sun'iy intellektning shaxsiylashtirilgan ta'lim, tezkor qayta aloqa, o'quv motivatsiyasini oshirish va ta'lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishdagi roli ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, akademik halollik, tanqidiy fikrlashning susayishi, madaniy kontekstni yetkazishdagi kamchiliklar, ijtimoiy o'zaro ta'sirning qisqarishi hamda ma'lumotlar maxfiyligi bilan bog'liq xavflar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt va o'qituvchi hamkorligiga asoslangan gibrid yondashuv rus tili ta'limining samaradorligini oshirishda eng maqbul model ekanligini ko'rsatadi.
Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, rus tilini o'qitish, ChatGPT, chatbotlar, adaptiv ta'lim, raqamli pedagogika, til o'rganish, akademik halollik, tanqidiy fikrlash, ta'lim texnologiyalari, o'quv motivatsiyasi, gibrid ta'lim modeli.

Oxirgi bir necha yil ichida sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim sohasiga shiddat bilan kirib keldi. ChatGPT, Duolingo Max, Grammarly va turli ovozli assistent-chatbotlar til o'qitish jarayonini tubdan o'zgartirmoqda, va rus tili darslari ham bu to'lqindan chetda qolmadi. Darslik sahifalari o'rnida endi interaktiv suhbatbotlar, nutq tanish ilovalari va adaptiv testlar ko'zga tashlanmoqda. Ammo bu yangilikning ikki tomoni bor — yarqiroq va xira. Quyida ilmiy adabiyotlar, so'nggi tadqiqotlar va real statistikalarga asoslanib, har ikki tomonni to'liq va xolis ko'rib chiqamiz.

Sun'iy intellektning eng muhim afzalliklaridan biri — har bir o'quvchiga alohida moslashish qobiliyati. An'anaviy sinfxonada o'qituvchi bir vaqtning o'zida 25–30 o'quvchiga e'tibor qaratishi kerak. SI esa har bir o'quvchining xato naqshlarini tahlil qiladi, bilim bo'shliqlari va o'zlashtirish sur'atini hisobga olgan holda materiallarni qayta shakllantiradi. 2019 yildan 2024 yilgacha bo'lgan 272 ta empirik tadqiqotni qamrab olgan yirik ko'rib chiqishda shunday xulosaga kelindi: SI-ga asoslangan adaptiv tizimlar o'quvchi jalb qilishni, motivatsiyani va akademik ko'rsatkichlarni oshirishi ilmiy jihatdan isbotlangan (Tandfonline, 2026). Ayniqsa, dastlabki darajadagi o'quvchilarda bu ta'sir yaqqol ko'zga tashlanadi.

Rus tili sohasidagi maxsus tadqiqotlar ham ushbu xulosani quvvatlaydi. 2024 yilda "Russian Language Studies" jurnalida nashr etilgan Pavel Sisoyev va Evgeniy Filatovning ishida chatbotlar va ovozli assistentlar o'quvchilarga sinfdan tashqarida ham rus tilidagi haqiqiy muloqot materiallarini mustaqil o'rganish imkonini berishi ko'rsatildi. Tadqiqotchilar "o'quvchi — sun'iy intellekt — o'qituvchi" uchligini yangi pedagogik model sifatida taklif etib, SI'ni o'qituvchining o'rnini bosuvchi sifatida emas, balki qo'shimcha resurs sifatida belgiladi.

SI'ning yana bir muhim ustunligi — zudlik bilan qayta aloqa. An'anaviy ta'limda o'quvchi bajarilgan ishini tekshirtirib, natijani olishiga bir necha kun ketishi mumkin. SI esa xatolarni lahzada aniqlaydi — grammatik, leksik va fonetik darajada. Bu ayniqsa rus tilidagi kelishik shakllari, fe'l aspektlari va urg'u kabi o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan hodisalarda samarali: o'quvchi bir xato ustida bir necha bor "o'ynashi" va bu orqali o'rganishi mumkin.

Psixologik jihat ham e'tiborga loyiq. Ko'plab o'quvchilar — ayniqsa kattalar — til o'rganayotganda o'qituvchi oldida noto'g'ri gapirish yoki xato qilishdan uyaladi. SI bilan suhbat esa bu psixologik to'siqni sezilarli darajada kamaytiradi. ScienceDirect'da 2025 yilda chop etilgan tadqiqot ANCOVA tahlili asosida shuni ko'rsatdi: SI asosida o'qiyotgan eksperimental guruhda motivatsiya, o'z-o'ziga ishonch va tashvish darajasida sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatildi, nazorat guruhida esa farq minimal bo'ldi.

Geografik va iqtisodiy jihatdan ham SI muhim rol o'ynaydi. Rus tili o'qituvchisi bilan individual dars ba'zi hududlarda qimmat yoki umuman mavjud emas. SI-ga asoslangan ilovalar kunda 24 soat, haftada 7 kun ishlaydi. Ayniqsa O'zbekiston kabi mamlakatlarda rus tilini o'rganmoqchi bo'lgan o'quvchilar uchun bu katta qulaylik hisoblanadi. Bundan tashqari, SI o'qituvchilar uchun ham vaqt tejovchi qurolga aylanmoqda: Sisoyev va Filatov tadqiqotida ta'kidlanishicha, ChatGPT o'qituvchilarga dars rejalari, grammatik mashqlar va madaniy mavzulardagi matnlar yaratishda samarali yordam beradi. Masalan, "должен + infinitiv" konstruksiyasi uchun mashqlar yoki Maslenitsa bayramiga bag'ishlangan dars reja so'ralsa, SI buni bir daqiqadan kamroq vaqtda taqdim etadi.

Imkoniyatlarning narxini ham ko'rish zarur. SI ta'limida eng keskin muhokama qilinayotgan muammo — akademik halollik. 2024 yilda Xalqaro akademik yaxlitlik markazi o'tkazgan so'rovnomada o'quvchilarning 58 foizi topshiriqlarni SI yordamida halolsiz bajarganini tan oldi. Rus tili darslari kontekstida bu ayniqsa xavfli: insho, xat yoki tarjima mashqlari endi o'quvchining emas, ChatGPT'ning mahsuloti bo'lib qolishi mumkin. O'quvchi til o'rganayotgan emas — u shunchaki vositadan foydalanmoqda, bu esa uzoq muddatli o'sishni to'sib qo'yadi.

Ikkinchi muammo chuqurroq va ko'zga kamroq tashlanadi: tanqidiy va ijodiy fikrlashning zaiflanishi. Ilmiy ommaviy tahlillar shuni ko'rsatdiki, SI tizimlariga ortiqcha tayanish o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yozish qobiliyatlarini susaytirishi mumkin. ScienceDirect'dagi tadqiqot an'anaviy muhokamaga asoslangan metodlar hali ham chuqur tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda SI'dan ustun turishini ta'kidladi. Nature jurnalida (2025) chop etilgan boshqa bir ishda esa shunday xulosaga kelindi: o'qituvchining roli o'quvchilarni ilhomlantirish va qo'llab-quvvatlashda markaziy bo'lib qolaveradi — SI bu insoniy funktsiyani to'liq bajara olmaydi.

Til faqat grammatika va leksika emas — u avvalambor madaniyatdir. SI ba'zan madaniy kontekstni noto'g'ri tushuntiradi, adabiy uslubni sezolmaydi, idiomalardagi ko'chma ma'nolarni yuzaki izohlaydi. Masalan, rus tilidagi "белая ворона" (oq qarg'a) yoki "бить баклуши" kabi iboralarning to'liq madaniy og'irligini chatbot har doim ham tushunarli qilib yetkazavermaydi. Bundan tashqari, SI yordamida yaratilgan matnlar ko'pincha neytral va andazaviy bo'lib, tirik nutqning jonliligidan mahrum bo'ladi.

Til o'rganish — bu nafaqat texnik ko'nikma, balki ijtimoiy jarayon. O'quvchi o'qituvchi bilan jonli suhbat orqali nafaqat tilni, balki muloqot san'ati, empati va ijtimoiy ko'nikmalarni ham o'rganadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, SI o'qituvchi bilan mazmunli munosabatni susaytirishi mumkin va bu uzoq muddatda o'quv motivatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa maktab yoshidagi bolalar uchun bu muammo o'ta muhimdir, chunki ular uchun o'qituvchi bilan munosabat ko'pincha o'rganish istagi va o'quv ishtiyoqining asosiy manbai hisoblanadi.

Nihoyat, texnik va huquqiy xavflar ham mavjud. O'quvchilarning yoshi, til darajasi, xatolari va kunlik o'quv odatlari haqidagi ma'lumotlar ko'p hollarda uchinchi tomon serverlarida saqlanadi, bu esa ma'lumotlar maxfiyligi muammosini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, "raqamli tafovut" — ya'ni texnologiyaga teng kirish imkoniyatining yo'qligi — xavfi ham real: tezkor internet va zamonaviy qurilmalar bo'lmagan hududlarda yashayotgan o'quvchilar SI'dan umuman foydalana olmaydi, bu esa mavjud tengsizlikni yanada kuchaytiradi.

Sun'iy intellekt rus tili ta'limida inqilob qilayotgani shubhasiz: 2023–2024 yillarda til o'qitishda SI bo'yicha nashrlar soni shunchalik oshib ketdiki, so'nggi ikki yildagi maqolalar barcha nashrlarning 78 foizini tashkil etdi. Bu soha tez rivojlanmoqda va uning ta'lim tizimiga ta'siri haqidagi muhokamalar ham chuqurlashib bormoqda.

Ammo bu inqilobning mevasi faqat quroldan emas, undan qanday foydalanishdan bog'liq. Eng oqilona yondashuv — gibriddır: SI repetitor, mashq beruvchi va tezkor qayta aloqa manbai sifatida ishlaydi, o'qituvchi esa madaniy kontekstni, tanqidiy fikrlashni, motivatsiyani va insoniy aloqani boshqaradi. Talaba esa SI'ni "o'rniga ishlovchi" emas, balki o'rganishni chuqurlashtiruvchi vosita sifatida ko'rishni o'rganishi kerak. O'qituvchi va metodistlarning vazifasi esa bu imkoniyatlardan oqilona foydalanish, xavflarni esa kamaytirish yo'llarini topishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sysoyev P.V., Filatov E.M. (2024). *Artificial intelligence in teaching Russian as a foreign language*. Russian Language Studies, 22(2), 300–317. https://doi.org/10.22363/2618-8163-2024-22-2-300-317
2. Tandfonline (2026). *Artificial Intelligence in Language Learning: A Twenty-Year Scoping Review*. Journal of Language Education. (272 ta empirik tadqiqot tahlili, 2005–2024)
3. ScienceDirect (2025). *The role of AI tools on EFL students' motivation, self-efficacy, and anxiety: Through the lens of control-value theory*. ANCOVA tahlili asosida.
4. ScienceDirect (2025). *Artificial intelligence in personalized learning: A global systematic review*. 25 ta Scopus-indeksli maqola, 2019–2024.
5. International Center for Academic Integrity (2024). *Academic Integrity and AI Report*.
6. Nature – Humanities and Social Sciences Communications (2025). *AI-driven language learning in higher education*.
7. ScienceDirect (2025). *Reporting the potential risk of using AI in higher education: Subjective perspectives of educators*.
8. Nature (2025). *Towards responsible artificial intelligence in education: a systematic review on identifying and mitigating ethical risks*. 75 ta maqola tahlili.
9. Kinashova A. (2025). *Application of artificial intelligence in Russian language and literature lessons to improve the quality of students' knowledge*. Eurasian Science Review.
10. IACIS (2025). *The Effectiveness of AI-Driven Tools in Improving Student Learning Outcomes* (Vol. 26, Issue 4, pp. 233–247).